

SUOMESTA TULI KOTINI – ELÄMÄÄ SUOMALAISESSA KERROSTALOYHTIÖSSÄ

Tutkimus Suomeen pakolaisina 1990-luvulla tulleiden
asumiskokemuksista suomalaisessa kerrostaloyhtiössä

Marja Katisko, tutkija, VTT
Diakonia-ammattikorkeakoulu

 Y-SÄÄTIÖ

Y-Säätiön julkaisuja 2016

SISÄLLYSLUETTELO

Esipuhe: Pienten tekojen suuri merkitys	3
Asuminen on tärkeä osa kotoutumisprosessia	5
Maailmalta kotiin?	7
Koti henkisenä tilana – kotini on siellä, missä tunnen olevani arvostettu ihmisenä	9
...naapurista muodostuu merkityksellinen ihmissuhde	11
”...lapseni kiinnittävät minut tähän kotiin ja tähän maahan”	11
Arkipäivää kerrostalossa – ääniä ja kohtaamisia yhteisissä tiloissa	12
Koti fyysisenä tilana – remontteja, muuttoja ja internetyhteyksiä maailmalle	14
Kodin ulkopuolella on suomalainen yhteiskunta...	15
”työpaikka, johon kotoa haluan mennä ja jossa minua arvostetaan...”	16
Viranomaisten tuki	17
Tuliko asunnoista koteja?	17
...kodista on hyvä lähteä ulos yhteiskuntaan	19
Lähteet	20

Esipuhe: Pienten tekojen suuri merkitys

Vuonna 2015 maailma tuli Suomeen. Pitkin vuotta olimme seuranneet uutisia yhä kasvavista turvapaikanhakijoiden joukoista eteläisessä Euroopassa ja kuulleet koskettavia ja usein traagisiakin kertomuksia sotaa ja vainoa pakenevista ja parempaa elämää etsivistä ihmisistä. Sitten yhtäkkiä syksyn tullessa tämä kaikki oli käsin kosketeltavaa todellisuutta myös koti-Suomessa. Turvapaikanhakijoiden määrä kasvoi lyhyessä ajassa ennen näkemättömän suureksi. Lyhyessä ajassa perustettiin toista sataa vastaanottokeskusta, joiden toiminnan järjestämisessä kansalaisjärjestöillä oli merkittävä rooli.

Vaikka turvapaikanhakijoiden tulovirta tämän vuoden puolella on ”normalisoitunut”, oleskeluluvan saaneiden pakolaisten kotoutumiseen liittyvät haasteet ovat vasta realisoitumassa. Arviolta 10 000 turvanpaikanhakijaa saanee oleskeluluvan ja heidän osaltaan on edessä monivaiheinen kotoutumisprosessi: kielen opiskelu, työ- tai opiskelupaikan haku sekä asunnon järjestäminen.

Y-Säätiön hallitus määritteli omaa maahanmuutto- ja pakolaistrategiaansa viime vuonna jo ennen syksyn pakolaiskriisiä. Strategiatyön pohjana oli maahanmuuttoon syvällisesti perehtyneen säätiön valtuuskunnan puheenjohtajan **Heikki S. von Hertzenin** tekemä selvitys. Säätiön hallitus linjasi säätiön keskeiseksi rooliksi säätiön perustehtävän mukaisesti asunnon järjestämisen sekä läheisen yhteistyön kuntien ja kumppanijärjestöjen kanssa tarvittavan tuen turvaamiseksi.

Oleskeluluvan saaneiden turvapaikanhakijoiden asumisen järjestämiseksi Y-Säätiö on jo tehnyt tiivistä yhteistyötä useiden kaupunkien kanssa. Y-Säätiö hankki jo 1990-luvun alkupuolella ARAn hankintalainan turvin nk. pakolaisasuntoja, jotka jälleenvuokrattiin kunnille pakolaistaustaisten henkilöiden ja perheiden ko-deiksi. Nyt uutena toimintamuotona on käynnistetty myös asuntojen välivuokraus yksityisiltä vuokranantajilta, millä pyritään helpottamaan myös oleskeluluvan saaneiden maahanmuuttajien tilannetta.

Nyt käsillä oleva tutkimus on toteutettu Y-Säätiön hallituksen toivomuksesta. Taivoitteena oli kerätä kokemuksia säätiön asuntoihin muuttaneiden pakolaistaustaisten henkilöiden ja perheiden elämästä ja asumisesta suomalaisessa kerrostaloyhteisössä. Ajatuksena oli, että näitä yksilötason kokemuksia voitaisiin hyödyntää nyt mittasuhteiltaan aivan erilaisen kotouttamisen toteutuksessa.

Marja Katiskon tutkimusraportti avaa kiinnostavan ja hyödyllisen ikkunan elämään suomalaisessa kerrostalossa. Tutkimuksella on tärkeä viesti kerrottavanaan. Jokaisella maahanmuuttajalla, jokaisella pakolaisella on oma ainutlaatuinen tarinansa. Se mikä kaikille tarinoille on yhteistä, on pakolaisten vahva halu integroitua suomalaiseen yhteiskuntaan ja työelämään. Tutkimus kertoo myös miten tärkeä merkitys voi olla pienillä eleillä, pienillä teoilla, ystävällisyydellä ja pyyteettömällä välittämisellä. Tärkeimmät asiat ja teot, joilla Suomesta voi tulla koti jokaiselle pakolaiselle, eivät maksa mitään, mutta niiden toteuttaminen on jokaisen meistä vastuulla.

Juha Kaakinen
toimitusjohtaja, Y-Säätiö

HELSINKI

*Kun kadotin isänmaani
valloittajan pyyhkiessä sen pois
isänmaiden kartoilta
tulin etsien isänmaata
ja löysin sinut joka lepäät
virtujen törmällä
ylpeänä
lämpimänä, hiljaisena
kuin lempeä äiti
kunnioitin sinua ennen kuin
rakastuin sinuun
sinä olit kunnioituksen arvoinen
itkusi hiljainen
tuskasi samoin*

*ja rakkautesi
ylpeytesi on kaunis
kuten sinä itse
kyyneleesi ovat lumivalkeat
minä olen orpo
eksynyt
surullinen
hiljainen
olin sinun kaltaisesi
siksi sinuun rakastuin
rakastuin välittömyytesi
kunnioitin sinua ja annoin sinulle
paikan sydämessäni
kiitos sinulle*

*kaunis merenneito
joka lepäät
virtujen törmällä
lasten välittömyydellä
ylpeänä
kuten kuninkaat ja ruhtinaat
olen väsynyt ja sydämeeni
koskee
tarvitsen lämpimän sylin
suostutko olemaan minulle
äitini ja isäni*

-Samira Algafagi-

Asuminen on tärkeä osa kotoutumisprosessia

Asuinympäristö ja asuminen vaikuttavat oleellisesti ihmisen ja hänen lähiyhteisönsä hyvinvointiin ja arkeen. Pakolaisina Suomeen saapuneiden asumisen järjestäminen ja asumiseen liittyvän palvelujärjestelmän kehittäminen on tärkeä osa kotouttamistyötä. Asuminen läpäisee kaikki sosiaalisen elämän tasot: yksilöllisen, yhteisöllisen ja yhteiskunnallisen.

Pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden vastaanotto on Suomessa vielä kansainvälisesti katsoen kohtalaisen uusi ilmiö. Valtaosalle suomalaisista pakolaisuus tuli tutuksi 1990-luvulla ensimmäisten suurten somalipakolaisryhmien saapumisen myötä. Vuodesta 1985 lähtien eduskunta on päättänyt valtion talousarvion hyväksymisen yhteydessä, kuinka monta pakolaista Suomi sitoutuu vastaanottamaan vuosittaisen kiintiön puitteissa. Aluksi kiintiö oli 100 henkilöä, ja vuodesta 2001 alkaen talousarvioissa on varattu määräraha 750 kiintiöpakolaisen vastaanottamiseksi.

Vuonna 2015 Suomen maahanmuuttopolitiikka on saanut uuden käänneen. Suomi on vastaanottanut vuoden 2015 loppupuolen ja 2016 alkuvuoden aikana jo 35 000 turvapaikanhakijaa. Arvioiden mukaan noin 35 % näistä hakijoista saa pysyvän oleskeluluvan Suomesta. Pakolaistaustaisen väestön asumiseen liittyvät kysymykset tulevat siis lähivuosien aikana olemaan merkittävä osa kotouttamistyötä.

Y-säätiö hankki 1990-luvun alkupuolelta lähtien Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen (ARA) hankintalainan turvin nk. pakolaisasuntoja, jotka se jälleenvuokrasi kunnille pakolaistaustaisten henkilöiden ja perheiden kodeiksi. Nyt käsillä olevan tutkimushankkeen tavoitteena on selvittää, miten Suomeen tulleet pakolaistaustaiset henkilöt ja perheet kokivat elämänsä ja asumisen suomalaisessa kerrostaloyhtiössä? Hankkeessa selvitettiin myös, miten tulijat otettiin vastaan ja tuliko asunnoista koteja?

Vuonna 1995 asetettiin Maahanmuutto- ja pakolaispoliittinen toimikunta suunnittelemaan ja antamaan keh-

set suomalaiselle maahanmuuttopolitiikalle. Suomalaisen maahanmuutto- ja pakolaispolitiikan lähtökohtina pidetään perustuslakia ja muuta kansallista lainsäädäntöä sekä kansainvälisiä sopimuksia. Perustuslain muutoksessa vuonna 1995 perusoikeudet määriteltiin uudelleen, ja ne asetettiin koskemaan myös muita kuin Suomen kansalaisia (Suomen Perustuslaki 731/1999). Ennen maahanmuutto- ja pakolaispoliittisen toimikunnan asettamista ja mietinnön antamista Suomella ei ollut virallisesti määriteltyä ulkomaalaispolitiikkaa. Käytäntö ulkomaalaisasioissa muodostuikin 1990-luvun alussa pitkälti asiaa koskevan lainsäädännön, ministeriön ohjeiden ja viranomaisten tekemien päätösten pohjalta.

Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (Laki 493/1999) tuli voimaan 1.5.1999. Laki kumottiin lailla kotoutumisen edistämisestä (2010/1386), joka tuli voimaan marraskuussa 2011. Ensiksi mainittua lakia säädettäessä Suomen maahanmuuton painopiste oli humanitaarisessa maahanmuutossa ja työperustaisen maahanmuuton merkitys oli pieni. Maahanmuutto kuitenkin lisääntyi 2000-luvulla ja työperustainen maahanmuutto lisääntyi suhteessa humanitaariseen muuttoon. Uudessa laissa korostuu suomalaisen yhteiskuntaan työllistymisen kautta kotoutuminen. Tulijoille on lisäksi laadittava kotouttamisuunnitelma, joka koskee kaikkia Suomeen tulevia maahanmuuttajia.

Suomeen 1990-luvulla tulleiden maahanmuuttajien tilanne kotouttamispalveluiden saamisessa oli toisenlainen kuin 2010-luvulla. Kiintiöpakolaisina ja turvapaikan saajina Suomeen tulleet olivat asiakkaina kuntien maahanmuuttopalveluissa 2–3 vuoden ajan. Sen jälkeen he siirtyivät asiakkaiksi kuntien julkisiin sosiaalipalveluihin ja asumiseen perustuvan sosiaaliturvan piiriin. Suomen perustuslain mukaan jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon.

Kuntien eri hallinnonalat ovat olleet 1990-luvulta lähtien oman toimialansa osalta vastuussa pakolaisten ja muiden maahanmuuttajien palveluista, koska maahanmuuttajat siis käyttävät samoja palveluita ja samaa sosiaaliturvaa kuin kantaväestö. Erityisesti pakolaisina tulleilla saattaa kuitenkin olla erityistarpeita. Luonnollisesti kieleen ja yhteiskuntaan liittyvä koulutus on ensiarvoisen tärkeää.

Maahanmuuttoon liittyvää lainsäädäntöä 1990-luvulla kehitettäessä päädyttiin kansainvälisen integraation käsitteen kääntämiseen *kotoutumiseksi* (Saukkonen 2013, 65–66). Kotoutumiseen liitettiin yksilön kyvyt, rajoitukset, persoonallisuuden piirteet, tunteet, tavoitteet ja kokemukset. Kotoutumisen nähtiin olevan kaksisuuntainen prosessi, jossa tulijoiden kykyihin ja päätöksiin toimia yhteiskunnassa, vaikuttavat myös lähiyhteisö, perhe ja paikallisyhteisö sekä ympäröivä yhteiskunta. Kotoutuminen sisältää ajatuksen siitä, että Suomesta pitäisi tulla koti niille, jotka tänne tulevat. Suomesta on tehty siis kotia niille maahanmuuttajille, jotka hallitusti ylittävät valtion rajat, ja rationaalisen, päämäärätietoisien toimijan tavoin suostuvat yhteistyöhön tehokkaasti kotouttavien viranomaisten ja hallinnon kanssa. (Huttunen 2002, 51–52).

Kotoutumista voidaan tarkastella yksilön, perheen, yhteisön ja yhteiskunnan tasoilla. **Saukkonen** (2013, 65) määrittelee kotoutumisen *paikan saamiseksi*. Asuminen liittyy läheisesti paikan saamiseen yhteiskunnassa. Oman kodin merkitys on tärkeä on sekä *symbolisesti* että *konkreettisenä* tilana. Koti viittaa toisin sanoen yhtäältä taloon tai asuntoon (Vilko 1998), toisaalta kotiseutuun ja kotimaahan. Kotimaana ja paikkana se herättää kysymyksiä juurista ja kotoisin olemisesta, muistoista ja tuttuuden tunteista (Huttunen 2002, 51).

Asuminen on lähes aina yksityinen ja henkilökohtainen asia. Samalla asuminen on kuitenkin myös julkista, jolloin siihen nivoutuvat taloudelliset, tekniset ja ympäristölliset asiat. Asumiseen liittyy myös toiveita, unelmia ja tunteita. Asumiseen vaikuttavat ihmisten

elämäntilanteet, elämänvaiheet ja aikaisemmat kokemukset asumisesta (Joensuu 2011).

Tutkimushanke on Y-Säätiön rahoittama tutkimushanke, jonka tavoitteena on selvittää pakolaistaustaisten henkilöiden ja perheiden kokemuksia siitä, millaista oli asettua asumaan suomalaiseen kerrostaloyhtiöön 1990-luvulla.

Nyt käsillä olevan tutkimusraportin lisäksi tutkimushankkeen tiimoilta ilmestyy vuoden 2016 aikana kaksi Diakonia-ammattikorkeakoulun sosionomi-tutkintoon liittyvää opinnäytetyötä sekä yksi Tampereen yliopiston yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden laitoksen sosiaalipolitiikan opiaineeseen liittyvä kandidaattityö. (Hentilä & Kattilakoski 2016 tulossa; Ojalehto 2016 tulossa; Ahonen & Johansson 2016 tulossa.)

Tulossa olevissa opinnäytetyöissä ja kandidaatin tutkielmassa tarkastellaan seuraavia asioita: millaisia sosiaalisia verkostoja pakolaistaustaisille ihmisille ja perheille muodostui kerrostaloyhtiössä, asuinalueella, kaupungissa? (ks. lähemmin Hentilä & Kattilakoski, tulossa 2016). Mitä tarpeita heillä oli ja on asumisen suhteen? Ovatko asunnot vastanneet odotuksia? Muodostuiko asunnoista kohteja? (ks. lähemmin Ahonen & Johansson 2016 tulossa). Millaisia haaveita heillä on elämässään ja asumisessaan Suomessa? Lisäksi tutkimushankkeessa nostetaan pakolaistaustaisten naisten kotiutumisen

erityiseksi kysymykseksi. Lähtökohdista naisten aseman tarkasteluun on monilapsisten perheiden äitien kotona vietetyn ajan suhteellisen suuri määrä. (ks. lähemmin Ojalehto 2016 tulossa.)

Pakolaistaustaisten henkilöiden ja perheiden kokemuksia keräämällä tavoitteena on kehittää asumiseen ja asumisen tukeen liittyviä palveluja. Tutkimusta varten on haastateltu Y-Säätiön kunnille jälleenvuokraamiin asuntoihin asumaan muuttaneita henkilöitä ja perheitä.

Tutkimusta varten haastatellut henkilöt ovat tulleet pakolaisina Suomeen. Pakolainen on henkilö, joka saa kansainvälistä suojelua kotimaansa ulkopuolelta. Hän on joutunut lähtemään kotimaastaan sodan, vainon tai ihmisoikeusrikkomusten vuoksi. Ulkomaalaislaissa pakolaiseksi määritellään henkilö, joka on saanut Geneven pakolaissopimuksessa määritellyn turvapaikan eli pakolaisen statuksen. Yleiskielessä pakolaisella tarkoitetaan usein kaikkia, joilla on suojeluperustainen oleskelulupa.

Tutkimusta varten on haastateltu 12 henkilöä Helsingistä ja Tampereelta. Alkuperäisessä suunnitelmassa oli suoritetaan haastatteluja myös Espoossa, mutta sieltä ei kuitenkaan tavoitettu yhtään haastateltavaa. Haastateltavat on tavoitettu Helsingin maahanmuuttopalveluiden ja Tampereen Vuokra-asunnot Oy:n kautta. Haastattelut suoritettiin pääsään-

töisesti haastateltavien kotona. 4 haastattelua suoritettiin puhelimitse. Haastatteluja ovat suorittaneet Diakonia-ammattikorkeakoulun sosionomi-opiskelijat ja Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan opiskelija sekä hankkeessa työskentelevä tutkija. Haastattelut olivat luonteeltaan teemahaastatteluja ja käsiteltävät teemat käsittelevät haastateltavien asumishistoriaa lähtömaassa ja Suomessa. Teemahaastattelut olivat vapaamuotoisia keskustelutilaisuuksia, joihin sisältyi paljon tunteita ja muistoja.

Kodista puhuminen oli haastateltaville mieluinen tapahtuma, mutta samalla tunteellinen ja osin surullisiakin muistoja sisältävä matka lähtömaasta kohti Suomeen muuttoa. Vaikka haastattelujen tavoitteena oli käsitellä Suomessa asumista, sivuttiin haastattelussa myös lähtömaan asuinolosuhteita ja asuinympäristöjä. Pakolaistaustaisten ihmisten muistot kodista, perheestä, suvusta ja lähtömaasta sisältävät usein vainoa ja tuskallisia kokemuksia eikä niiden kertominen ole helppoa (Tiilikainen 2004, 114–115).

Vaikka haastattelutilanteissa käsiteltiin ajoittain ikävää ja kaipuuta kotimaahan, olivat haastattelut kuitenkin hyvin lämmenhensisiä tilaisuuksia. Haastattelijat saivat kokea olevansa tervetulleita haastateltavien koteihin ja heille tarjottiin haastateltavien lähtömaan ruokia.

Maailmalta kotiin?

Käsitteellisiä valintoja: koti, kotiutuminen, kerrostalon kulttuurinen skripti

Pakolaisuus, siirtolaisuus ja työvoiman liikkuvuus on viime vuosina voimakkaasti rikkonut asioiden ja ilmiöiden kansallisen järjestyksen sekä Suomessa että kansainvälisesti. Ylirajaisuus tarkoittaa maailmanlaajuisen muuttoliikkeen, lisääntyneen pakolaisuuden, viestintävälineiden kehityksen, sosiaalisen median ja yleensä globalisaation kiihdyttämää prosessia, jossa ihmiset liikkuvat globaalisti ja ihmisten siteet useampaan kuin yhteen maahan ovat arkipäivää.

Kun ihminen muuttaa maanosasta toiseen tai maasta toiseen, hän ei tule uuteen maahan ilman taustaansa, kulttuuriansa, elämänsä historiaansa, perhettään ja sukuaan. Vaikka pakolaisena kotimaansa jättänyt joutuu jättämään perheensä, sukunsa ja kotinsa taakseen,

hän tuo mukanaan kuitenkin muistot kodistaan ja kotiseudustaan.

Koti ei ole pelkästään fyysinen tila, katto päällä. Kotiin liittyy läheisesti tunne *kuulumisesta ja kiinnittymisestä*. Usein ihmisten kotiin liittyvät tunteet sivuavat *muistoja, toiveita, unelmia ja lapsuutta*. Kun ihminen muuttaa syystä tai toisesta synnyinmaastaan toiseen maahan, liittyy lähtömaahan lisäksi tunne juurista, kotiseudusta, kotimaasta, *kotoisin olemisesta ja tuttuuden tunteensa*. Toisaalta globalisaation myötä yhä useammat ihmiset ovat *kotonaan kaikkialla maailmassa*, ja *kosmopoliittinen tunne* kodista on lisääntynyt.

Anni Vilkkö (1998, 2000, 214; 2001, 54) käyttää käsitettä kodin tuntu tarkoittaes-

saan kotiin liittyviä kokemuksellisia, sosiaalisia ja emotionaalisia merkityksiä, jotka muodostuvat ihmisen ja hänelle tärkeän toiminnan ja sitä symbolisoivan paikan välillä. Kodilla ja siihen liittyvillä asumisen ratkaisuilla on merkittävä yhteys myös ihmisten elämäntavan muodostumisessa (Heiskanen & Tedre 2008, 102). Koti on elettyä elämää ja muistoja. Kun ihminen muuttaa paikasta toiseen, hän rakentaa kotinsa uudelleen. Vaikka fyysinen tila muuttuu, kodin tuntu tulee muuttajan mukana.

Kotia käsittelevissä tutkimuksissa on käsitelty kodin merkitystä ihmisen autonomian ja elämänhallinnan mahdollistajana sekä hoivan antamisen ja saamisen näkökulmasta. (Vilkkö 1997, 172–179; Honkasalo 2004, 65; Järvinen-Tassopoulos 2005,

162; Miettinen 2006, 114–115; Karisto 2008; Mikkola 2009, 31). Sen sijaan nimenomaan Suomessa asuvien pakolaistaustaisten ihmisten asumiskokemuksia ja kodin rakentumista sekä sosiaalisia verkostoja on tutkittu vähemmän (Huttunen 2002; Saressalo 2005; Martikainen ym. 2013; Rasin kangas 2013; Pehkonen 2005; Artesola 2012; Alitolppa-Niitamo ym. 2005).

Koti on yksityisasunto, paikka, johon kiinnittyy pakolaisena Suomeen tulleiden arkielämä. Kerrostaloyhtiö ja sitä ympäröivä alue palveluineen muodostavat yk-

sityisasunnon ohella tärkeän sosiaalisen yhteisön, johon tulija kiinnittyy.

Tarkastelen kerrostaloyhtiön elämää ja toimintaa *kulttuurisen skriptin* käsitteen avulla. Asuminen kerrostaloyhtiössä on sosiaalinen ja kulttuuristen skriptien jäsentämä alue. Skripti kuvaa tietoa, jota meillä on toistuvista arkipäivän tilanteista. Skriptit ovat kognitiivisia siinä mielessä, että jokaisella yksilöllä on hallussaan kokonainen joukko eri tilanteissa soveltamia skriptejä ja ne muuttuvat ja muuntuvat kokemuksen karttuessa.

Skriptejä käytetään oman toiminnan organisointiin tutuissa arkipäivän tilanteissa ja niiden avulla tulkitaan toisten toimintaa. Kulttuurinen skripti puolestaan perustuu vallalla oleviin tietämisen muotoihin ja se rakentuu eri aikoina ja eri kulttuureissa eri tavalla. Jokaiseen kulttuuriin liittyy tämän ajattelun mukaisesti skriptejä eli ikään kuin, käsikirjoituksia siitä, miten tulee toimia ja edetä tietyissä tilanteissa. (Bruner 1991; Hyvärinen 2007; Miettinen 2006; Katisko 2011.)

Koti henkisenä tilana – kotini on siellä, missä tunnen olevani arvostettu ihmisenä

”Ihmiset ovat hiljaisia...”

Suomessa asuvien ulkomaalaisten määrä oli 1990-luvulla suhteellisen vähäinen. Haastateltavat ovat olleet eräänlaisia pioneereja, koska he olivat ensimmäisiä ulkomaalaistaustaisia ihmisiä, jotka asettuivat asumaan suomalaiseen kerrostaloyhtiöön. Usein puhutaan *kulttuurieroista* kerrostaloyhtiön asukkaiden tavoissa (Artesola 2012). On totta, että eri maista tulevien asukkaiden erilaiset tavat eroavat toisistaan, mutta tässä yhteydessä on hyvä määritellä kulttuurin käsitettä tarkemmin.

Kulttuurin käsite on saanut ajan saatossa uusia muotoja. Nykytietämyksen valossa kulttuurin ei nähdä koostuvan yhdestä kulttuurista vaan monista kulttuureista ja kulttuurisista malleista. Kulttuurit ovat sekoittuneet toisiinsa eivätkä

kansakunnat ole paikallistettuja, selkeärajaisia tai yhtenäisiä. Kulttuureita ei voi enää määritellä siten, että ne nojaisivat esimerkiksi erilaisten kulttuuriipiireiden luokitteluun tai esimerkiksi etnisten ryhmien erotteluun, vaan ne ovat pikemminkin verkostoja, joita ihmiset toiminnallaan tuottavat ja joissa he elävät. Kulttuuri on siis tapa reagoida, ajatella ja toimia. Kulttuuria ovat myös asenteet, uskomukset, kieli ja käsitteet, elämäntavat ja toiminnot sekä eronteot.

Kulttuurisen skriptin käsite on kulttuuria laajempi ja monitasoisempi. Sen avulla voidaan kuvata ja käsitteellistää kerrostalosuomista ihmisten välisen vuorovaikutuksen näkökulmasta. Vaikka ihmiset ja perheet tulevat erilaisista kulttuuritaustoista, on kuitenkin olennaista huomata

ihimillisen vuorovaikutuksen universaalisuus. Myös kantaväestöön kuuluvien keskuudessa on erilaisia tapoja elää ja olla vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Kulttuurisen skriptin käsite antaa myös mahdollisuuden tarkastella *kulttuurien välisyyttä* myönteisesti ja ilman vastakainasettelua esimerkiksi ulkomaalaistaustaisuuden tai kantaväestöön kuulumisen välillä.

Kysymykseen *ensimmäisistä kokemuksista, tuntemuksista muuttaessasi kerrostaloyhtiöön* kaikki haastateltavat vastaavat samassa talossa asuvien suomalaisten olleen *hiljaisia, mutta ystävällisiä*. Haastattelut myös osoittavat, että maahanmuuttajataustaisen ihmisen oma aktiivisuus johti usein siihen, että ihminen tutustui suomalaisiin naapureihinsa.

Haastateltavat olivat osallistuneet kerrostalo-yhtiön pihatalkoisiin ja jatkaneet naapureiden tervehtimistä, vaikka eivät aina saaneet vastakaikua suomalaisilta naapureiltaan.

”Kaikki naapurit tervehtivät, vaikken ollut tekemisissä heidän kanssaan...” (mies1, Tampere)

”Tutustumiseen menee kauan aikaa. Suomalaiset ovat sellaisia ihmisiä, ettei tutustu kovin helposti. Se on heidän luonteensa, sellainen. Muttei ikinä ollut mitään ongelmaa, no tervehdittiin, mutta ei ollut mitään sellaista että puhuttaisiin, ei ollut mitään niinko läheisiä...” (mies2, Tampere)

”Pihatalkoita oli ja on vieläkin. Osallistun niihin kun kerkeän. Kun on iso piha, ja ihmiset sanovat 'terveterve' ja ovat iloisia.” (mies1, Tampere)

Haastatellut ihmiset omaksuivat eräänlaisen kerrostalo-yhtiön kulttuurisen skriptin (käsikirjoituksen) liittyen kodin ulkopuoliseen sosiaaliseen kanssakäymiseen naapureiden kesken. Hiljaisuus sekä tervehtimättä jättäminen tuntuivat aluksi oudoilta. Haastateltavat kertoivat jatkaneensa lannistumatta naapureiden tervehtimistä ja lopulta tutustuminen suomalaisiin onnistui. Maahanmuuttaja-

taustainen henkilö ikään kuin rikkoi vallitsevaa skriptiä hiljaisuudesta jatkaessaan naapureiden tervehtimistä. Vuosien kuluessa kerrostalo-yhtiön muut asukkaat vähitellen ”tottuivat heihin”:

”Alussa tässä talossa ennen mä asuin vain minä, niin kuin ulkomaalaisia. Hmm ja silloin minulla oli neljä lasta ja joo. Ja kaikki ovat ihan normaalisti. Ei kukaan tuu tervehtimään mut ei haittaa tai sano moi mutta nyt varmasti vieläkin. Se on tottunut tässä paikassa, ja kaikki tietävät kuka mä olen ja mistä maasta mä olen.” (nainen, Helsinki)

Vaikka haastatteluissa ei suoraan kysytty, minkälaisia naapureita suomalaiset olivat, haastateltavat ottavat esiin kerrostalo-yhtiön naapureiden vähäpuheisuuden ja sosiaalisen elämän vähäisyyden. Tämän voi tulkita siten, että tulijoiden lähtömaissa sosiaalinen elämä on ollut naapureiden kanssa vilkkaampaa kuin Helsingissä tai Tampereella. Pitkät talvet ja kylmä ilmasto muokkaavat osaltaan pohjoismaista asumista, joskus ankariemman talviolosuhteiden aikana vietetään aikaa enemmän asunnon sisätiloissa kuin lämpimämmän ilmaston maissa.

Vaikka naapurin tervehtiminenkin koettiin tärkeäksi, haastateltaville oli syntynyt tärkeitä vuorovaikutukseen perustuvia

ystävyyssuhteita suomalaisten naapureiden kanssa. Haastatteluista ilmenee selvästi nähdyn ja kuullun tulemisen tarve sosiaalisissa suhteissa.

Haastateltava kertoo naapureiden myönteisestä suhtautumisesta hänen ulkomaalaistaustaansa ja korostaa että sai kuulla myös negatiivisia kommentteja. Niitä hän toteaa kuulleensa kadulla, ei omassa kerrostalossa tai sen ympäristössä.

”Kun muutin tähän kerrostaloon, ihmiset olivat ystävällisiä. Ei ollut vaikeaa tulla toimeen heidän kanssaan. Tottakai oli ihmisiä, jotka eivät tykänneet ulkomaalaisista, minä voin ymmärtää sen. Mutta yleensä ihmiset olivat kiinnostuneita puhumaan ja kyselivät, mitä kotimaassani oli tapahtunut ja tapahtuu. Minulla oli myös suomalaisia tyttöystäviä. Niin, kaikki oli ok. Ihmiset ymmärsivät mitä on sota ja miksi ihmiset lähtevät pois ja siihen liittyviä asioita. Tottakai oli ihmisiä, jotka eivät tykänneet tulostani (Suomeen) ja sanoivat että mitä teen täällä ja miksen mene takaisin omaan maahani. Mutta tämä tapahtui kadulla, ei täällä.” (kerrostalossa) (mies1, Helsinki)

...naapurista muodostuu merkityksellinen ihmissuhde

Haastatteluja yhdistää naapurustosta löytynyt yksi merkityksellinen ihmissuhde, joka on jatkunut vuosien ja vuosikymmenten ajan. Naapurista on muodostunut perheen korvike, miltei sukulaissuhde. Pienet arkipäiväisetkin kohtaamiset, ystävälliset sanat ja muistamiset ovat olleet haastateltaville tärkeitä. Kaksi haastateltavaa muistaa saadut joulukortit ja lahjat vielä vuosien ja vuosikymmenten jälkeen.

”Naapuri muisti jouluna lapsia mm. lahjoin joissa oli kortti mukana, tuli iloitsemaan meidän kanssa, oli joulupukkinakin...” (nainen, Helsinki)

Yksi haastateltava kertoo vanhemmasta pariskunnasta, josta muodostui tärkeä tuen ja turvan lähde ympäristössä joka oli hänelle aluksi vieras. Vaikka haastateltavan ja suomalaispariskunnan välillä ei ollut yhteistä kieltä, oli suhde oli tärkeä ja lämmin. Aluksi taustalla oli ollut eräänlainen vieraaseen kulttuuriin tutustumisen tarve: suomalaispariskunta oli kysellyt tulijan lähtömaasta, kulttuurista ja tavoista. Erilaisuus oli kuitenkin ajan myötä hävinnyt, ja tilalle oli muodostunut kunnioittava vastavuoroisuus ja luottamus naapureiden kesken. Vuorovaikutuksen näkökulma siirtyi vierauden korostami-

sesta sosiaalisen yhteisön ja sen jakamisen näkökulmaan. Kyseessä eivät olleet myöskään yksilön sisäiset prosessit vaan sosiaalisen yhteisön (tässä tapauksessa kerrostalo-yhtiön) jäsenyys ja ihmisten välinen vuorovaikutus.

”Yksi kerros alempana asui tosi mukava vanhempi mies. Hän on jo nyt kuollut. Hänen vaimonsa elää vielä. Hyviä, hyviä ihmisiä. Kohdatessamme aluksi kysyivät kuka olen ja mistä olen tullut. Eivät puhuneet englantia. Minä osasin silloin vain vähän suomea. Jotenkuten ymmärsimme alkuun toisiamme. Little by little.” (mies2, Helsinki)

Kerrostalo-yhtiössä kohtaavat erilaiset kulttuurisesti muotoutuneet tavat elää, ja olla vuorovaikutuksessa keskenään. Monikulttuurisuudesta tulee arkipäiväistä. Jossain tilanteissa erilaiset kulttuurisesti muodostuneet erilaiset käsitykset, normit ja tiedot tulevat esiin. Tällainen tilanne voi olla naapurin kuolema.

Yksi haastateltava kertoo naapuristaan, suomalaisesta vanhemmasta mieshenkilöstä, joka oli hänelle paitsi tärkeä linkki suomalaiseen elämänmenoon, myös apu arkipäiväisissä askareissa.

taan, ja myös heille lapset muodostivat kiinnekohdan Suomessa.

”...Itse asiassa kyllä miksi ei mut se on suomen sana.. Miten sanotaan oma maa se on mansikka ja toinen maa se on mustikka. Joo mutta mä en lapsille. Ne sotii siellä vieläkin. Lapset ovat tummaihoisia mutta he ovat ihan suomalaisia. Niin kun ne on syntynyt täällä eivätkä osaa mitään Somaliasta.” (nainen1, Tampere)

”Oli ystävällinen ja tärkeä miesnaapuri, joka auttoi minua jopa ruokakassien kanssa. Sitten paljon myöhemmin hän tuli vanhaksi ja sairastui syöpään. Minä hain häntä puolestaan kahville ja tuin puolestani häntä. Hän oli minulle niin kuin isä, minun oma isäni oli saman ikäinen. Yritin hoitaa häntä kuin omaa isääni...” (nainen3, Helsinki)

Kun naapurin mies kuoli, tunsin haastateltava häntä ja epä tietoisuutta.

”Olimme paljon tekemisissä ja sitten meni pari viikkoa, että olin kiireinen enkä käynyt hänen luonaan. Kun sitten menin hänen ovelle, oli oveen ilmestynyt lappu 'ei mainoksia'. Huolestuin, mitä on tapahtunut? Kahden viikon päästä sain vasta tiedon että naapuri on kuollut.” (nainen3, Helsinki)

Kuolemaan ja siihen suhtautumiseen liittyy normeja ja arvoja, jotka saattavat poiketa kulttuurisesti. Haastateltava tunsi voimakasta epä tietoisuutta naapurin kuolemasta, koska hänen lähtömaassaan läheisen kuolemasta oli tapana ilmoittaa laajasti lähipiirille. Haastateltava koki, että kuolleen naapurin oveen kiinnitetty ”ei mainoksia, ei ilmaislehtiä” –lappu oli surullinen.

”Ainakin se (Suomi) on hyvä paikka lapsille. sen takia mä en ole muuttanut ja lapset ovat aloittaneet päiväkodin ja lukioon asti niin ihan tällä alueella.” (nainen2, Tampere)

Arkipäivää kerrostalossa – ääniä ja kohtaamisia yhteisissä tiloissa

Haastateltavat eivät kerro vakavista ongelmatilanteista tai ristiriidoista, joihin olisivat törmänneet vuosien aikana asuessaan kerrostalossa. Suurperheen äiti oli alussa huolissaan lastensa aiheuttamasta metelistä. Hän kuitenkin ratkaisi asian kertomalla lapsistaan naapureille ja pyytäen heitä ilmoittamaan suoraan, mikäli lasten äänet häiritsevät.

”Vanhin tyttäreni oli jo 8 vuotta kun mä tulin Suomeen. Joo että mä sanoin jos mä häiritseen teitä soittakaa ovikelloa suoraan tai kerro minulle jos ne tehdä jotain... Yläkerrassa ja alakerrassa. Koska se kuuluu tänne meille. Niin, niin mutta ihan kaikki ihan ok. Lapsilla ainakin on ihan tärkeä että lapset menevät nukkumaan hmm joo he heräsivät klo 07.00 tai 6.30. joo aivan se rytmi, se rytmi oli ihan hieno heille. Se on aikatauluja, oppi kaikki ihan normaali.” (nainen1, Tampere)

”--jos mä meen äkkiä käymään apteekissa tai kauppaan ostokset, vain lapsi kotona. Ja kun lapset ovat ilman vanhempia, sä tiedät mitä he tekevät juoksevat rapussa tai ihan käyvät häiritsemässä naapureita tai aivan mä sanoin jos teille tulee enemmän meteliä soitakaa ovikelloa ja sanokaa suoraan.” (nainen1, Tampere)

Suomen Pakolaisavun naapuruussovittelua käsittelevässä hankkeessa todetaan, että yleisin kerrostalojen konfliktien aihe on meteli. Lapset juoksevat, soittelevat ovikelloja, tömisteleivät, pomottelevat palloja, paiskovat ovia liian aikaisin aamulla tai liian myöhään illalla. Lasten väliset riidat leviävät helposti aikuisten välille. (Ekholm 2012)

Suomalaisessa kerrostaloyhtiössä on yhteisiä tiloja ja paikkoja, joissa ihmiset kohtaavat arjessa. Muita kerrostalon asukkaita tapaa varmimmin esimerkiksi

pesutuvassa, saunassa, roskakatoksessa ja parkkipaikalla. **Ekholmin** mukaan (2012, 68) lasten äänien ohella toinen yleinen konfliktien aihe on yleisten tilojen käyttö ja sovitusta ajoista kiinnittäminen. Konfliktien taustalla voi olla tietämättömyyttä erilaisista säännöistä, esimerkiksi roskien jakeluun liittyen.

”Kevätsiivouksen aikaan vein vanhan jääkaapin roskalavalle, koska en tiennyt että sääntöjen mukaan ei ole sopivaa laittaa elektroniikkaa sinne. Talonmies oli oikein rasisti, ja hän heti huusi: menkää takaisin sinne mistä olette tulleetkin. Ette saa olla tässä maassa.” (Suomessa). (nainen, Helsinki)

Ylläolevasta aineisto-otteen tapahtumasta on kulunut vuosia, jopa vuosikymmen. Kertomus kuitenkin osoittaa kuinka merkitykselliseksi yksittäisten ihmisten (tässä tapauksessa) talonmiehen sanomiset muodostuvat. Vasta maahan tullut ih-

minen muistaa negatiivisen palautteen vuosienkin jälkeen. Tavaroiden kierrättämiseen liittyvä oppimisprosessi olisi tässä yhteydessä sujunut myös positiivisen vuoro vaikutuksen avulla.

Yleisesti ottaen haastateltavat olivat oppineet kerrostalon tavoille suhteellisen vaivattomasti. Pyykkitupien maksupolettien käytön sekä muiden käytännön asioiden oppiminen olivat sujuneet ilman suurempia hankaluuksia. Yhden haastatellun avuksi oli rientänyt suomalainen tyttöystävä, joka oli mielellään auttanut poikaystävänsä arkisissa asioissa. Haastateltavat totesivat usein, etteivät asumiseen liittyvät asiat ja käytännöt kuitenkaan eronneet paljoakaan lähtömaan ja Suomen välillä. Ensimmäisten päivien, kuukausien ja vuosienkin aikana oli luonnollisesti haasteellista, kun piti tietää monenlaisia käytäntöjä ja arkisia asioita. Kyse oli kuitenkin monesti

rohkeudesta kysyä ja ihmisten välisestä vuoro vaikutuksesta.

”Alkuun en tietenkään tiennyt miten laittaa poletti pesukoneeseen ja kaikki ohjeet olivat suomeksi, mutta tyttökaaveri tuli auttamaan minua pari-kolme kertaa. Tottakai sinun pitää tietää järjestelmä, tässä maassa on oma järjestelmänsä, kun haluat pessä pyykkiä. Sinun pitää kirjoittaa nimesi vuorolappuun. Tämä on osa tätä järjestelmää, tottakai. Jos minulla oli ongelmia, kysyin naapurilta tai soitin taloyhtiöön. Järjestelmä on tietysti monimutkainen, ja sinun pitää tietää minne soittaa. Jos vaikka unohdat avaimen.” (mies1, Helsinki)

Suomalaisen kerrostalon kulttuurisen skriptin mukainen yksityisyyden vaaliminen ja hiljaisuus ovat pikkuhiljaa muutuneet myös maahanmuuttajataustaisen asukkaan arjeksi ja tavaksi elää. Haasta-

teltava kertoo *”entisistä hyvistä ajoista”,* kun hän oli ainoa ulkomaalainen talossa. Nykyään kerrostalossa on rauhattomampaa, ja hän arvioi uusien asukkaiden tuoneen meteliä tullessaan:

”Ensimmäiset vuodet, ehkä ensimmäiset kymmenen vuotta, olivat ok. Kun tulin tänne (kerrostaloon) olin ainoa ulkomaalainen, nykyään on paljon ulkomaalaisia, suomalaisia vain harva. Hiljattain tänne muutti somaliperhe. Ennen oli hiljaista, yhdeksän jälkeen ei kuulunut mitään. Nykyään ääniä kuuluu jopa kello kahdelta yöllä, mihin aikaan hyvänsä. Kuuluu tok, tok, tok, ylhäältä ja alhaalta. Luulen etteivät (äänen aiheuttajat) ne ole suomalaisia. Kyllä täällä on nyt asukkaita vaikka mistä, jopa kello kolmelta joku puhuu suureen ääneen, eikä ajattele, että täällä on ihmisiä, jotka haluavat nukkua.” (mies1, Helsinki)

Koti fyysisenä tilana – remontteja, muuttoja ja internetyhteyksiä maailmalle

Suomalaista asumista hallitsee koko maailmankin mittakaavassa ainutlaatuinen asumismuoto, asunto-osakeyhtiö. Isännöitsijä huolehtii yleensä asunto-osakeyhtiön arkisista asioista, kuten remonttien järjestämisestä ja monenlaisista kunnossapitotoimenpiteistä. Asukas ei tavallisesti voi tehdä muutoksia asuntonsa rakenteisiin, teknisiin laitteisiin ja piha-alueisiin, koska ne ovat yhtiön omaisuutta. Asunnon sisätiloissakaan ei korjaus- tai muutostöitä saa tehdä ilman lupaa, vaan remonttia haluavan on tehtävä anomus vuokranantajalle, joka tekee tarvittaessa muutostyöilmoituksen taloyhtiölle. (Asunto-osakeyhtiölaki 1599/2009)

Asunnon kunnossapitovastuun jakaantuminen käytännössä on ollut haastateltaville vaikea ymmärtää. He eivät olleet saaneet esimerkiksi ohjeistusta omalla äidinkielellään, mikä olisi voinut auttaa ymmärtämään remontteihin tai pieniin korjauksiin liittyviä säännöksiä.

Useimmat haastatelluista asuvat edelleen samassa asunnossa, johon he muuttivat 1990-luvulla. Asumisen pitkäaikaisuus on luonnollisesti tuottanut kiinnittymisen tunteen ja suhteet naapureihin ja asuinalueeseen ovat vakiintuneet. Muutamat haastateltavat kertoivat asunnon remontoimisen tarpeista sekä halustaan muuttaa toiseen asuntoon (joko pienempään tai suurempaan). Remontointiapua ei kuitenkaan ole ollut helppo saada.

”Ei saanut tehdä mitään muutoksia. Esimerkiksi se on Somaliassa jos asut vuokra tai oma asunto, niin vuosi, kaksi vuotta sä voit maalata itse vaihtaa, mitä värejä sä haluat ja kaikki mitä sä voit jos haluat lisätä valkoista sä voit laittaa, koska enemmän se tulee kauniimpi ja säkin olet tyytyväinen jos se kaunis koti -- on tärkeätä ja vieläkin mä en saanut.” (nainen1, Tampere)

”Mä menen isännöitsijä mä itse tiedän miten tehdä hakemus. Monta kertaa mä eri paikkaan tehdä hakemuksia mutta sä vieläkin asut asuntoo. Mä maksan vuokraa joka kuukausi ja vieläkään mä en ole tyytyväinen minun asuntooni. Koska en saanut korjata, en saanut maalata en saanut mitä toivon ainakin. Joo sen takia mä haluaisin muuttaa.” (nainen2, Tampere)

”Esimerkiksi jos mä haluan muuttaa. Sitten mä monta kertaa asuntotoimistossa oikeesti mä sanon suoraan että mä pyydän mä oon täyttänyt ehkä sata kertaa hakemus. En mä saa mitään asuntoo. Mä soitan, että anna mulle pienempi asunto. Tää on kallis kuitenkin mä asua yksin mulla yksi henkilö, yksi asunto mulle riittää. Se sano orota ei löytynyt yksiö, ei meillä tämmöinen, ei osaa, minulla aina, mä en saa mitään. Mä asua 16 vuotta tässä talossa.” (nainen2, Tampere)

Haastateltavat olivat toivoneet remontteja niitä kuitenkaan saamatta. Kuitenkin haastateltavien joukossa oli myös heitä,

jotka olivat tyytyväisiä myös huonokuntoisiin asuntoihin. Yksin asuva mies kertoo olevansa tyytyväinen, että asunto on lämmin ja rauhallinen.

Toinen yksin asuva mies kertoo toivoneensa asunnon vaihtoa nähdäkseen paremmin satelliittiantennin avulla kotimaansa televisiolähetyskäytäntöä. Hän ei kuitenkaan saanut vaihdettua asuntoa. Tällä hetkellä hän on kuitenkin asuntonsa tyytyväinen, koska saa internetin kautta yhteyden sekä kotimaansa televisiolähetyskäytäntöön että myös muualle maailmaan. Internetyhteydet ovat myös muiden haastateltavien tärkeä linkki sukulaisiin kotimaassa ja muualla maailmassa.

”Yritin monta kertaa vaihtaa asuntoa, koska satelliitti josta olisin nähnyt oman maani kanavia ei toimi tässä asunnossa. Ennen (ennen tietokoneiliittymää) piti olla satelliitti, että kanavat näkyvät. Parvekkeeni olisi pitänyt olla vastakkaisella puolella taloa, että olisi näkynyt. Niin monta kertaa menin sosiaalitoimistoon, mutta he eivät antaneet vaihtaa. He sanoivat, ettei asuntoja ole.” (mies1, Helsinki)

Aineisto osoittaa pakolaistaustaisten ihmisten ja perheiden vaatimukset asunnon suhteen vaatimattomiksi. Vaikka remonttiapua tai muutostöitä asuntoon ei olekaan saatu, tilanteeseen on kuitenkin tyydytty. Yksi haastateltava kertoo, että *”pieniin vaikeuksiin tottuu”*.

Kodin ulkopuolella on suomalainen yhteiskunta....

”Suomessa on koti koska täällä voi elää rauhassa ja vapaasti, ilman pelkoa...”

Elämä Suomessa on haastateltaville paljon muutakin kuin oma kodin yksityisyys ja perhe. *Kotona olemiseen ja yhteisöön kuulumiseen* liittyy lisäksi yhteiskunnallisen osallisuuden ja kansalaisuuden tunne. Kansalaisuus tarkoittaa sekä juridista positiota että henkilökohtaista, subjektiivista tunnetta kuulumisesta johonkin. Koska haastateltavat ovat tulleet Suomeen pakolaisina, heidän elämäänsä lähtömaissa liittyy sodan ja poliittisen vainon kokemuksia. Haastateltavat arvostavat sitä, että Suomessa saa elää rauhassa, olla itsenäinen ja vapaa yksilö.

”Kotimaassani demokratiaa ei ole, demokratia istuu vankilassa...vapaus ja rauha tekevät (Suomessa) asunnosta kodin...” (mies2, Helsinki)

Helsinkiläistynyt mies kertoo haastattelussa ensimmäisten vuosien 1990-luvun alussa olleen yksinäisiä. Mies kertoo yksinäisistä kävelymatkoista Itä-Helsingistä keskustaan. Pieni yksiö ei tuntunut kodilta, vaan hän vietti mieluummin yönsä kävelen Helsingin keskustan kaduilla. Yksin käveleminen oli hänelle eräänlaista terapiaa, jonka avulla hän kävi läpi pakolais-

taustaansa ja ikäväänsä kotimaahansa. Hänen kertomuksensa osoittaa 1990-luvun kotouttamispalveluiden ja pakolaisesta väestön terapiapalveluiden puutteen.

”En viettänyt paljon aikaa täällä (kotona) vaan menin aina keskustaan. Siellä kävelin yksin kaupungilla niin kauan kuin jaksoin. Tulin vasta aamulla kotia.” (mies, Helsinki)

Haastateltu mies kuitenkin löysi ajan mittaan muiden ulkomaalaisten ihmisten parista yhteisön, johon hän kiinnittyi. Samaan aikaan myös kerrostaloyhtiössä muodostui tuttavuusuhde suomalaisen naapurissa asuvaan vanhempaan pariskuntaan. Elämänpiiri alkoi laajentua kohti erilaisia sosiaalisia yhteisöjä.

”Joo löysin ystäviä. Oli jonkinlainen kulttuurikeskus tässä lähellä, jossa vietin aikaa paljon. Istuttiin ja juotiin kahvia ja pelattiin korttia ja dominoa, just for fun. Sitten oli suomenkielen kuuntelukurssi. Töissä en ollut tuolloin koska minulle tehtiin operatio selkään, oli

vanhoja vaivoja sieltä (kotimaasta).” (mies, Helsinki)

Suomeen tulleiden pakolaistaustaisten ihmisten ja perheiden lukumäärä kasvoi 1990-luvulta lähtien ja esimerkiksi Helsinkiin perustettiin kulttuurikeskuksia. Keskuksista muodostui tärkeitä paikkoja vapaa-ajanviettoon, etnisten yhdistysten perustamiseen ja sosiaalisten verkostojen solmimiseen. Samaan etniseen ryhmään kuuluvien kanssa tekemisissä oleminen on tärkeää varsinkin maahanmuuton ensimmäisinä vuosina. Ihmiset antavat toisilleen käytännön apua. Sosiaalisen verkoston sosiaaliset suhteet antavat henkistä tukea, palveluja, tietoa, uusia ihmissuhteita ja materiaalista apua. Oma etninen ryhmä ja yhdistykset palvelivat alkuinformaation saamisessa, oman äidinkielen käyttämisessä, kulttuuriperinteen säilyttämisessä sekä kotimaan asioista puhumisessa. (ks. myös Pehkonen 2006, 68.)

”työpaikka, johon kotoa haluan mennä ja jossa minua arvostetaan...”

Yksi haastateltu mies kiteyttää yhteiskunnallisen osallisuuden kyvyksi maksaa itse oman kotinsa vuokran.

”Työskentelin osa-aikaisena siivojana. Siitä tuli vapaus itselle. Sai maksaa vuokran ajallaan, niin kuin muutkin laskut. Tuli hyvä mieli, ei tarvinnut ottaa yhteen viranomaisten kanssa. Suomen laki on laki.” (mies2, Helsinki)

Taloudellisen turvan hankkiminen koulutuksen ja työllistymisen kautta ei kuitenkaan ollut kaikille haastatelluille helppoa. Vaikka haastatteluissa ei varsinaisesti pyydetty kertomaan näistä elämänalueista, sivuavat kaikkien kertomukset opiskelua ja työntekoa.

Lasten koulutukseen ja hyvään terveydenhuoltoon oltiin tyytyväisiä. Silti osa haastatelluista kertoi, että koulutus- ja uratoiveet olivat jääneet saavuttamatta ja elämä oli supistunut kodin seinien sisäpuolelle.

ta ja elämä oli supistunut kodin seinien sisäpuolelle.

”Mä odotin varmasti opiskelua mutta en saanut mitä mä toivoin. Joo mä tulin ihan rauhaan paikka ja ihan rauhallinen ja lapset saivat koulun ja mä sain lääkärinki ihan kaikki ihan normaali mutta itse asiassa mä en saanut mitä mä toivoin ainakin. Olisin halunnut päästä opiskelemaan, joo-o. Amk tai yliopistoon. joo mutta mutta mä en saanut mitään.” (nainen1, Tampere)

Elämä on Suomessa rutinoitunut, arki menee omalla painollaan. Koti kerrostalossa on paikka, josta lähteä aamulla töihin:

”Aamulla menen ulos ja näen ihmisiä, menen töihin (mainitsee työpaikan nimen) ja siellä on työkavereita. Erityisesti johtaja, nainen, on mukava ja puhuu

meidän kanssa. Hän kunnioittaa meitä (työntekijöitä) Niin kunnioittaa ja on kiinnostunut. Tykkään mennä töihin, koska voin nähdä ihmisiä. Tykkään mennä töihin, bussilla tai metrolla. Näen siellä ihmisiä, juon heidän kanssaan kahvia ja kyselemme toisiltamme edellisen illan tapahtumista ja mitä teimme...” (mies1, Helsinki)

”Suomessa moni asia on normaalia. Joka päivä samalla tavalla. Yhdeksältä herään, kymmeneltä menen töihin, kolmelta olen valmis ja tulen takaisin (kotiin), joskus menen kuntosalille tai uimaan. Sitten menen takaisin keskustaan ja oleskelen siellä 2–3 tuntia, illalla tulen kotiin. Tällainen on normaali päivä minulle, melkein joka päivä samanlainen. Istun oman maan kavereitani kanssa.” (mies1, Helsinki)

Viranomaisten tuki

Haastateltavat olivat maahanmuuttopalveluiden asiakkaina ensimmäiset kolme vuotta, maahantulonsa jälkeen. Kolmen vuoden jälkeen he siirtyivät alueellisten sosiaalipalveluiden asiakkaiksi. Varsinkin ensimmäisten vuosien aikana viranomaisten apu kodin hankintojen suhteen oli ollut tärkeää. Jotkut haastateltavat kokivat sosiaalityöntekijän antaman henkisen tuen olleen korvaamattoman tärkeää. Kotouttamispalvelut ovat olleet haastateltujen ihmisten elämässä hyvin tärkeitä, ilman niitä eläminen ja kotoutuminen olisi ollut paljon vaikeampaa.

”Kyllä sosiaalitoimi auttoi minua koko ajan alussa. Kun lääkäri kehotti minua jatkamaan urheilua, sain taloudellista tukea urheiluun liittyvissä maksuissa, ne olivat kalliita. Sain myös apua television hankintaan, imuriin ja vaatteisiin, he auttoivat hankkimaan niitä. Tämän kaltaisissa asioissa he minua auttoivat...” (mies1, Helsinki)

”Sain sosiaalitoimesta taloudellista apua, ei siinä ollut mitään ongelmia. Tottakai minulle kerrottiin paljon asioista kun tulin tänne (Suomeen), mitä pitää tehdä ja miten kaikki toimii.” (mies2, Helsinki).

Viranomaisen antama tuki on voinut muodostua myös miltei ystävyssuhteeksi joka on jatkunut yhteydenpitona vuosienkin jälkeen ja asiakassuhteen jolloin loputtua:

”Sosiaalityöntekijä on auttanut minua tosi paljon, myös henkilökohtaisissa asioissa, jopa oman toimenkuvansa ja työaikansa ulkopuolella. Olen siitä kiitollinen. Emme ole enää yhteyksissä toisiimme, mutta muistamme toisiamme. Yhteydenpito on jatkunut vuosien jälkeen.” (nainen2, Helsinki)

Tuliko asunnoista koteja?

...koti on yksityinen tila

Irakista pakolaisena 1990-luvulla Suomeen muuttanut mies totesi haastattelussa: *”kotini on siellä missä tunnen olevani arvostettu ihmisenä”*. Siihen liittyy ehkä tutkimuksen keskeisin tulos. Yhteisöllisyyteen liittyy vuorovaikutus ja vastavuoroisuus ihmisten kesken.

Ihmisellä on tarve kiinnittyä ja kuulua johonkin. Useimmiten kiinnitymme yhteisöön ja sen sosiaalisiin suhteisiin ja verkostoihin sekä ympäristöömme. Kun muuttoon maasta toiseen – ja usein vielä

monipolvisen reitin kautta – liittyy pelon ja uhan luomaa pakkoa, on asettuminen uusiin olosuhteisiin haastavaa. Uusi asuinympäristö on useimmiten outo ilmastoltaan, kieleltään, lainsäädännöltään, yhteiskuntarakenteeltaan, palvelujärjestelmältään sekä tavoiltaan ja käyttäytymismalleiltaan. Vastaanottoilmapiiirikään ei välttämättä ole kaikkein myönteisin.

Siinä, miten Suomeen tulijat kokevat asemansa uudessa kotimaassaan ja miten heidät muiden taholta sijoitetaan, voi

olla suuriakin tapauskohtaisia eroja. Kokemus kuulumisesta ja osallisuudesta voi olla myös erilainen eri tilanteissa ja eri aikoina. Pakolaiset jakavat kokemuksen kotimaansa jättämisestä painavista syistä, mutta muuten he ovat hyvin heterogeeninen ryhmä, joka koostuu eri maista, eri syistä ja erilaisista tilanteista tulleita ihmisistä. (Hammar & Katisko 2016 tulossa.)

Kodin käsite viittaa yhtäältä *asuntoon* tai *taloon* (Viikko 1998), toisaalta sillä voidaan

viitata *kotiseutuun ja kotimaahan* (Huttunen 2002). Asunto on yksityinen ja oma tila, kotimaa taas viittaa kansakuntaan, kansalaisuuteen, osallisuuteen, poliittisiin ja sosiaalisiin oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Kotiin liittyvät myös ajatukset perheestä, sukulaisista, arjesta, rutiineista, turvallisuudesta ja sosiaalisista verkostoista. Kodin naapurissa asuvat ihmiset kuuluvat tavallaan yksityisyyden ja yhteisöllisyyden rajalle. Joskus naapuri tai naapurit päästetään kodin sisäpuolelle, jolloin he ovat tärkeä osa kotia. Aina naapuruussuhteet eivät kuitenkaan muodostu vastavuoroisiksi.

Haastatelluille pakolaistaustaisille henkilöille ja perheille kerrostaloyhtiössä asuvista naapureista tuli merkittäviä kotoutumisen edistäjiä varsinkin Suomeen muuton ensimmäisinä vuosina. Yksikin tärkeä ja vastavuoroinen naapurikontakti saattoi olla tärkeä ihmiselle ja perheelle, joka muutti Suomeen pakolaisena toiselta puolelta maailmaa. Arkiset kohtaamiset ja vuorovaikutustilanteet kerrostalon rappukäytävissä muodostuivat tärkeik-

si suomalaisen elämänmenoon tutustuttaessa. Pienetkin ystävälliset eleet ja sanat jäivät vasta maahan muuttaneen mieleen vuosiksi, jopa vuosikymmeniksi. Naapuriin tutustuttiin pikkuhiljaa, suomalaista kulttuurista skriptiä noudattaen. Joillekin haastatelluista naapuriin muodostui vastavuoroinen ystävyysuhde, jossa toinen kutsuttiin syömään ruokaa ja jouluisin vaihdettiin joululahjoja. Aluksi oli kielivaikeuksia, mutta ajan myötä kielelliset ja kulttuurilliset erot haihtuivat, ja jäi vain ihmisten välinen ystävyys, joka saattoi kestää naapurin kuolemaan asti.

Haastatellut ihmiset ovat kotiutuneet ja kotoutuneet Suomeen. He kertovat korostavansa rauhallisuutta, vapautta, hiljaisuutta ja puhtautta. Suomesta on tullut kotimaa heille, jotka ovat menettäneet aikaisemman kotimaansa. Vaikka asunnoissa on ollut puutteita ja remontin tarpeita, asumiseen ollaan pääsääntöisesti tyytyväisiä.

"Mielestäni Suomi on minulle koti. Minä en ikävöi kotimaatani, en oikeastaan tykkää siitä enää. Suurimman osan elämästäni olen asunut Suomessa, kun menen käymään kotimaassani, olen siellä muukalainen, en tunne sieltä muita kuin siskoni perheineen. Kaikki on muuttunut, kukaan ei ole enää ystäväsi. Kun olen täällä, en ikävöi (kotimaatani), en tykkää sanoa että haluaisin mennä sinne, ei minulla ole sen tyyppisiä ajatuksia tai suunnitelmia... Olin nuori kun lähdin, en koe ikävöiväni enää sinne, en uhraudu sen puolesta. Mitä olen saanut Suomesta, en voi muualta saada." (mies1, Helsinki)

"Suomi tuntuu nyt omalta. Tämä on minun koti ja minun maa. Olen löytänyt itseni täältä (mainitsee kaupunginosan), täällä on rauhallinen naapurusto ja alue on viihtyisä, tämä on minun toinen kotimaani. Täällä on luonto." (nainen2, Helsinki)

...kodista on hyvä lähteä ulos yhteiskuntaan

Kodin seinien ulkopuolella avautuvat ovet kerrostaloyhteisöön, pihalle, lähiöön, kaupunginosaan, kaupunkiin ja suomalaiseen yhteiskuntaan. Osallisuus yhteiskuntaan konkretisoituu usein koulutukseen ja työelämään pääsemisen kautta. Vaikka perheen sisäiset ihmissuhteet ja oman kodin arkipäiväiset askareet ja toiminnot ovatkin erittäin tärkeitä, on tunne yhteiskunnallisesta osallisuudesta tärkeä. On tärkeää maksaa itse oman kodin vuokra. Kodin ovien avautuminen ympäröivään yhteiskuntaan tuo tunteen turvallisuudesta, luo raamit arjelle. Kotiin on hyvä palata koulutuksesta ja työelämästä.

Maahanmuuttajien sopeutumista ja kiinnittymistä uuteen asuinmaahansa kuvataan käsitteen kotoutuminen avulla. Kotoutumisprosessin aikana uuteen ympäristöön muuttanut henkilö omaksuu sellaisia tietoja, taitoja ja toimintatapoja, jotka auttavat häntä tulemaan yhteiskunnan aktiiviseksi jäseneksi. Kotouttaminen puolestaan tarkoittaa kotoutumista tukevien palveluiden, kotouttamistoimien tarjoamista. Kunnolliset asuinolosuhteet ja riittävät asumista tukevat palvelut ovat tärkeitä ja ensisijaisia kotouttamispalveluja pakolaisina Suomeen tuleville henkilöille ja perheille. Seinät ja katto sekä viranomaisten palvelut eivät kuitenkaan

ole tae osallisuuden ja osallistumisen tunteeseen. Kotoutumisen ja verkostojen sekä vuorovaikutuksen luomisen ja ylläpitämisen näkökulmasta kielitaidon saaminen on avainasemassa.

Tutkimusta varten haastatellut henkilöt olivat kotoutuneet hyvin elämäänsä Suomessa. Kuitenkin haastatelluista tulee esiin myös, etteivät kaikki olleet saaneet toivomaansa koulutusta tai pääsyä työelämään. Syrjään jättäminen ja myös konkreettiset syrjintäkokemukset esimerkiksi kerrostaloyhtiössä ja pienissäkin arjen kohtaamistilanteissa heikentävät kotoutumisen sujumista. Osallisuuden tunne vaatii sekä osallistumista että osalliseksi ottamista. Kerrostaloyhtiö muodostaa eräänlaisen yhteiskunnan pienoiskoossa, jonka pitäisi perustua tasavertaiseen ja erilaisia kulttuurisia skripptejä kunnioittavaan vuorovaikutukseen. Kerrostaloyhtiö voi olla merkittävä arena, jossa maahanmuuttajataustainen henkilö ja perhe ankkuroituvat suomalaisen yhteiskuntaan.

Koska asuminen ja asumiseen liittyvä neuvonta ja tuki ovat tärkeä kotoutumisen ja osallisuuden tunteen kannalta, on tärkeää kiinnittää huomioita seuraaviin näkökulmiin:

Yhteisöllisyys

Kerrostaloyhtiö muodostaa yhteisön. Yhteisöllisyyden myönteiseen rakentamiseen olisi hyvä kiinnittää erityistä huomiota. Asukkaille tuli järjestää enemmän mahdollisuuksia tavata ja olla vuorovaikutuksessa keskenään. Yhteisöllisyyden muodostumisen kannalta olisi hyvä käyttää mahdollisimman luovia ratkaisuja erilaisten tapahtumien järjestämisessä.

Asumisneuvonta

Maahanmuuttajataustaiset henkilöt ja perheet tarvitsevat neuvontaa ja ohjeistusta omalla äidinkielellään asunto-osakeyhtiölainsäädännön ymmärtämiseksi. Tietoa olisi annettava esimerkiksi asunon kunnossapitovastuista sekä vuokralaisen mahdollisuuksista tehdä remontteja asunnossaan.

Asukasdemokratia

Maahanmuuttajataustaisia henkilöitä tulisi motivoida osallistumaan kerrostaloyhtiöiden asukkaiden edustajistoon ja asukaskokouksiin.

Toimivat internetyhteydet

Maahanmuuttajataustaiselle henkilölle ja perheelle yhteydet omiin lähtömaihinsa ovat erityisen tärkeitä. Toimiviin internetyhteyksiin tulisi olla jokaisella mahdollisuus.

Lähteet

- Alitolppa-Niitamo Anne & Söderling Ismo & Fågel Stina (2005) Olemme muuttaneet! Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin. Helsinki: Väestöliiton väestöntutkimuslaitos ja kotipuu.
- Asunto-osakeyhtiölaki (1599/2009).
- Bruner Jerome (1991) The narrative construction of reality. *Critical Inquiry* 18, 1–21
- Ekholm Elina (2012) Sopua asuinalueelle–kokemuksia konfliktien sovittelusta naapurustossa ja nuorten parissa. Teoksessa Elina Ekholm ja Marja Katisko (toim) Yhteiseloa metropolissa–Kokemuksia sovittelusta ja näkökulmia lastensuojeluun. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Helsinki 2012.
- Heiskanen Leena & Tedre Silva (2008) Ajatuksia asunnosta ja asumisesta. *Gerontologia* 2/2008, 100–103.
- Hentilä Maija & Kattilakoski Annna (2016 tulossa) Julkaisematon opinnäytetyön käsikirjoitus. TUK3, Diakonia-ammattikorkeakoulu. 2016.
- Honkasalo Marja-Liisa (2004) "Elämä on ahasta täällä". Otteita maailmasta joka ei pidä kiinni. Teoksessa Marja-Liisa Honkasalo & Terhi Utriainen & Anna Leppo (toim) Arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä. Tampere: Vastapaino, 51–81.
- Huttunen Laura (2002) Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkertoissa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hyvärinen Matti (2007) Kertomus ja kertomuksen rajat. *Puhe ja kieli* 27:3, 127–140
- Joensuu Terhi (2011) Uuden Suomen kaupunkikasvot–monikulttuuriset asuinalueet. Teoksessa Mirjami Rustanius & Terhi Joensuu (toim.) Sopua! Näkökulmia naapuruussovitteluun. Helsinki: Suomen Pakolaisapu, 24–28.
- Järvinen-Tassopoulos Johanna (2005) Muukalaisuuden labyrintissa – Kreikansuomalaisten naisten matka jälkimodernin arkeen. Helsingin yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia 3.
- Karisto Antti (2008) Satumaa. Suomalaiseläkeläiset Espanjan aurinkorannikolla. Helsinki: Suomen kirjallisuuden Seura.
- Katisko Marja (2011) Kansalaisuus työyhteisön arjessa. Maahanmuuttajien kertomuksia työelämästä. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2011:9. Helsinki: Unigrafia.
- Kortteinen Matti & Vaattovaara Mari Asuntopolitiikka ei estä alueiden eriytymistä. *Helsingin Sanomat* 7.9.2011
- Martikainen Tuomas & Saukkonen Pasi & Säävälä Minna (2013) Muuttajat–Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. *Esipuhe*. Helsinki: Gaudeamus.
- Miettinen Sonja (2006) Eron aika. Tyttären kertomuksia ikääntyneen vanhemman kuolemasta. Yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia 4/2006. Helsinki: Yliopistopaino.
- Mikkola Tuula (2009) Sinusta kiinni–Tutkimus puolisoivan arjen toimijuuksista. Diakonia-ammattikorkeakoulu. A Tutkimuksia 21. Tampere. Juvenes Print Oy.
- Laki kotoutumisen edistämisestä. (2010/1386)
- Ojalehto Kerttu (2016 tulossa) Kotiutuminen ensiaskeleena kotoutumiseen. Pakolaistaustaisten naisten ensiasuntokokemuksia tamperelaisissa kerrastaloasunnoissa. Sosiaalipolitiikan Kandidaattityö. Tampereen yliopisto. Kulttuuri- ja yhteiskuntatieteiden laitos.
- Pehkonen Aini (2006) Maahanmuuttajien kotikunta. Kunnallisen kehittämissäätiön tutkimusjulkaisut nro 52. Helsinki: Kunnallisanalan kehittämissäätiö.
- Suomen Perustuslaki 731/1999
- Tiilikainen Marja (2004) Kerrottuja ja vaiettuja tarinoita. Teoksessa Marja-Liisa Honkasalo & Terhi Utriainen & Anna Leppo (toim) Kun arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä. Tampere: Vastapaino, 113–138
- Vilkko Anni (2002) Koti mielessä. Teoksessa Vuokko Jarva & Pirjo Korvela (toim.) Koti tieteiden risteyksessä.. Helsingin yliopiston kotitalous- ja käsityötieteiden laitos, julkaisuja 9. Helsinki: Yliopistopaino, 53–64.
- Vilkko Anni (2000) Riittävästi koti. *Janus* 8 (3), 213–230.
- Vilkko (1998) Kodiksi kutsuttu paikka. Tapausanalyysi naisen ja miehen omaelämäkertoista. Teoksessa Matti Hyvärinen & Eeva Peltola & Anni Vilkko (toim) Liikkuvat erot. Sukupuoli elämänkertatutkimuksessa. Tampere: Vastapaino, 27–72.
- Vilkko Anni (1997) Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura
- Vilkama Katja (2011) Yhteinen kaupunki, eriytyvät kaupunginosat. Kantaväestön ja maahanmuuttajataustaisten asukkaiden alueellinen eriytyminen ja muuttoliike pääkaupunkiseudulla. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus. Tutkimuksia 2011:2.
- Valokuvat:
Sivut 1, 4, 6, 7, 9, 13, 15, 16, 17, 18 Adobe Stock
Sivu 8, Jouna Stern, acema designs